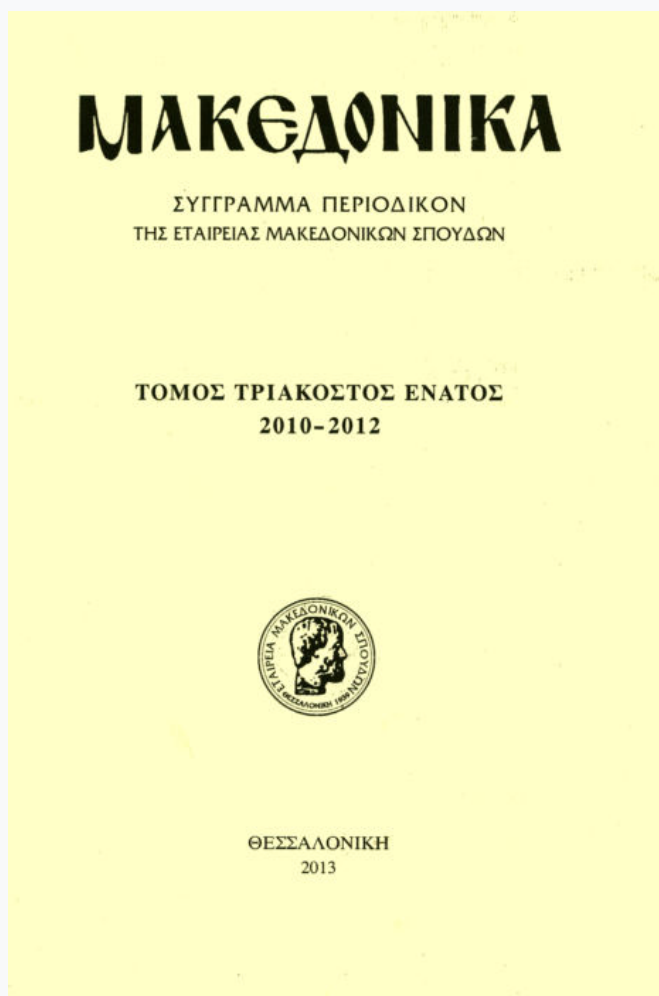

Μακεδονικά

Τόμ. 39, Αρ. 1 (2010)

39

Ο Φώτης Πέτσας και η αρχαία αγορά
Θεσσαλονίκης

Πολυξένη Αδάμ-Βελένη

doi: [10.12681/makedonika.686](https://doi.org/10.12681/makedonika.686)

Copyright © 2015, Πολυξένη Αδάμ-Βελένη

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Αδάμ-Βελένη Π. (2010). Ο Φώτης Πέτσας και η αρχαία αγορά Θεσσαλονίκης. *Μακεδονικά*, 39(1), 31–63.
<https://doi.org/10.12681/makedonika.686>

Ο ΦΩΤΗΣ ΠΕΤΣΑΣ ΚΑΙ Η ΑΡΧΑΙΑ ΑΓΟΡΑ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Μια εικόνα χίλιες λέξεις και πολλά αποσιωπητικά (Εικ. 1). Η φωτογραφία που δημοσιεύτηκε σε εφημερίδες στην αυγή της δεκαετίας του '60 και έδειχνε την έναρξη σκαπτικών εργασιών σε μια πλατεία σηματοδοτεί την απαρχή μιας ιστορίας που σημάδεψε τη νεότερη πόλη. Η κενή από οικοδομήματα πλατεία δείχνει λίγους εργάτες σκυμμένους πάνω από μια μικρή τομή στο έδαφος. Πρόκειται για την ιστορική στιγμή της πρώτης δοκιμαστικής ανασκαφικής τομής στην πλατεία της Αρχαίας Αγοράς¹. Λίγοι εργάτες, κάποιος επιβλέπων αρχαιολόγος, ελάχιστοι διαβάτες. Κανείς προς το παρόν δεν μπορεί να προβλέψει τι πρόκειται να επακολουθήσει ανασκαφικά. Τα επόμενα δύο χρόνια ένα Ωδείο, ταυτισμένο με επιγραφή (Εικ. 2), και μια πλατεία θα δείξουν ότι στον τόπο αυτό είκοσι αιώνες πριν είχε ιδρυθεί ένα δημόσιο διοικητικό κέντρο, η Αγορά, το *forum*, των ρωμαϊκών χρόνων.

Και η περιπέτεια της Ρωμαϊκής Αγοράς στον 20ό αι. θα αρχίσει. Τα επόμενα χρόνια, δηλαδή από το 1962 που πρωτοενοπίστηκαν τα πρώτα οικοδομικά λείψανα μέχρι το 1973, ο χώρος θα περάσει από σαράντα κύματα για να καταλήξει να παραμείνει ανέπαφος ως αρχαιολογικός και να αποσοβηθεί η πιθανότητα να συγκατοικήσει με το Δικαστικό Μέγαρο, το οποίο είχε προγραμματιστεί να ανεγερθεί στον κενό χώρο που είχε αφεθεί ελεύθερος μετά την πυρκαγιά του 1917.

Αλλά καλύτερα ας παρακολουθήσουμε την ιστορία από την αρχή. Η εκτεταμένη πυρκαγιά του 1917, που ισοπέδωσε ολόκληρη την περιοχή του ιστορικού κέντρου της Θεσσαλονίκης, κατέκαυσε και την συνοικία των Εβραίων, γνωστή ως συνοικία Ρογκός², όπου αργότερα ήρθε στο φως η Αγορά (Εικ. 3). Η «Διεθνής Επιτροπή Νέου Σχεδίου» η οποία συγκροτή-

1. Π. Αδάμ-Βελένη (επιμ.), *Αρχαία Αγορά 1, Πρακτικά Διημερίδας, για τις εργασίες των ετών 1989-1999*, Θεσσαλονίκη 2001¹, όπου και η προγενέστερη βιβλιογραφία (στο εξής: Αδάμ-Βελένη 2001¹). Τελευταία για την Αγορά βλ. επίσης, Π. Αδάμ-Βελένη - Π. Γεωργάκη - Η. Ζωγράφου, «Ανάγλυφο σκύφοι με αφηγηματικές παραστάσεις από την Αγορά της Θεσσαλονίκης», *Η Επιστημονική Συνάντηση για την Ελληνιστική Κεραμική*, Αίγιο 2005 (υπό εκτύπωση)· Π. Αδάμ-Βελένη, «Λύχνιοι του 3ου αι. μ.Χ.», *Διεθνές Συνέδριο για την υστερορωμαϊκή εποχή*, Θεσσαλονίκη Νοέμβριος 2007, σσ. 187-207· Γ. Βελένης - Ν. Πούλου - Στ. Ζαχαριάδης, «Λύχνιοι της ύστερης αρχαιότητας και των βυζαντινών χρόνων, πρώτες εκτιμήσεις», *ΑΕΜΘ* 23 (2009) (υπό εκτύπωση).

2. Α. Καραδήμου-Γερολύμπου, *Η ανοικοδόμηση της Θεσσαλονίκης μετά την πυρκαγιά του 1917*, Θεσσαλονίκη 1985-1986, σποράδην.

θηκε αμέσως μετά την πυρκαγιά, με επικεφαλής τον πεφωτισμένο πολυεπιστήμονα Ερνέστο Εμπράο, δημιούργησε τον άξονα της Αριστοτέλους (Εικ. 4), χωροθετώντας στην –αμέσως πάνω από την Εγνατία– πλατεία τα Δικαστήρια και το Δημαρχιακό Μέγαρο (Εικ. 5). Για πολλές δεκαετίες η περιοχή παρέμεινε αδόμητη (Εικ. 6). Εκεί όπου σήμερα εκτείνεται η Αρχαία Αγορά στήθηκε, προσωρινά, μία λαχαναγορά, με ξύλινα παραπήγματα (Εικ. 7), που αποτελούσε ταυτοχρόνως και προσφυγική συνοικία, από την οποία δεν διαθέτουμε οπτικές μαρτυρίες, εκτός από τη φάση της κατεδάφισής της³.

Το νότιο τμήμα, της λεγόμενης πλατείας Δικαστηρίων, με πρωτοβουλία του Δήμου, εξωραϊστική με θάμνους κατά τη δεκαετία του 1930 και μετατράπηκε σε ένα μικρό πάρκο. Ο σημερινός χώρος της Αρχαίας Αγοράς παρέμεινε ένας ανοιχτός, καλυμμένος με χώμα, με ευκαιριακές χρήσεις παιδικής αναψυχής, με εφήμερα μικρά λούνα παρκ, ή ως χώρος στρατιωτικών ασκήσεων (Εικ. 8, 9).

Στα χρόνια της γερμανικής κατοχής ο σημερινός αρχαιολογικός χώρος χρησιμοποιήθηκε ως στρατόπεδο συγκέντρωσης Πολωνών αιχμαλώτων, οι οποίοι, υπό τις διαταγές Γερμανών αξιωματικών, διεξήγαγαν ανασκαφικές έρευνες, με την πρόφαση διάνοιξης χαρακωμάτων, κατά τη διάρκεια των οποίων βρέθηκε ακέραιο γυναικείο άγαλμα και φυγαδεύτηκε στην Αυστρία. Πρόκειται για το εικονιστικό άγαλμα του β' μισού του 3ου αι. μ.Χ. που σήμερα κοσμεί το Μουσείο Θεσσαλονίκης, αφού μετά τον πόλεμο, χαρακτηρίσθηκε ως λάφυρο παρανόμως αποκτηθέν, επεστράφη στην Ελλάδα (Εικ. 10).

Στο τέλος της δεκαετίας του 1950, με την εμφάνιση των πρώτων πολυκατοικιών, την κατάργηση του τραμ και την επικράτηση της αστικής συγκοινωνίας, ο χώρος μετατρέπεται σε αφετηρίες λεωφορείων. Οι θάμνοι ξεριζώθηκαν, ενώ αρκετά χρόνια αργότερα, φυτεύτηκαν δένδρα (Εικ. 11). Η για τρεις αιώνες εβραϊκή συνοικία Ρογκός, βυθισμένη στο στρώμα της πυρκαγιάς της, μετατράπηκε σε έναν τεράστιο χώρο στάθμευσης μέχρι το 2003 (Εικ. 12, 13).

Το ζήτημα του Δικαστικού Μεγάρου ανακινήθηκε το 1956, με αποτέλεσμα να θορυβηθούν οι τότε έφοροι Χ. Ι. Μακαρόνας και Στ. Πελεκανίδης, κλασικών και βυζαντινών αρχαιοτήτων αντίστοιχα, οι οποίοι ζητούν αμέσως από την τότε κυβέρνηση το ποσό των 50.000 δρχ. για τη διεξαγωγή έρευνας στον χώρο. Το Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων, όπου υπαγόταν τότε η Αρχαιολογική Υπηρεσία, τους χορηγεί το «υπέρογκο» (!) ποσό των 5000 δρχ. για την από κοινού έρευνα στην πλατεία. Το θέμα επανέρχε-

3. Γ. Αναστασιάδης – Ε. Χερίμογλου, *Η «χαμένη» Εγνατία της Θεσσαλονίκης*, Θεσσαλονίκη 2001, σσ. 112-123.

ται μετά τις πρώτες δοκιμαστικές τομές, το 1960 όταν ο τότε Υπουργός Δικαιοσύνης ονόματι Καλλίας προτείνει τηλεφωνικά στον τότε επιμελητή αρχαιοτήτων Μ. Ανδρόνικο να γίνουν έρευνες στο χώρο, σε βάρος του κονδυλίου των εκσκαφών για τη θεμελίωση του Δικαστικού Μεγάρου. Το 1961 οι παραπάνω έφοροι ζητούν εκπλήρωση της υπουργικής υποσχέσεως για συστηματική ανασκαφική έρευνα, η οποία τελικά εγκρίνεται. Το αρχαιολογικό συμβούλιο αποφασίζει να κτιστούν τα Δικαστήρια στη βόρεια πλευρά της πλατείας και να διατηρηθούν το Ωδείο και τα ψηφιδωτά που αποκαλύφθηκαν⁴ (Εικ. 22). Για άγνωστους λόγους όταν, στο τέλος της δεκαετίας του '50, επανεργοποιήθηκε το σχέδιο ανέγερσης του Δικαστικού Μεγάρου αποφασίστηκε να χρησιμοποιηθεί η πάνω πλατεία, αυτή όπου σήμερα αναπτύσσεται ο αρχαιολογικός χώρος, και όχι η κάτω, όπως είχε αρχικά προταθεί στο σχέδιο του Εμπράρ. Οι πρώτες εκσκαφικές εργασίες ξεκίνησαν στις αρχές της δεκαετίας του '60.

Η πρώτη περίοδος εργασιών στην Αγορά της Θεσσαλονίκης διάρκεσε από το 1962 έως το 1973⁵.

Η εξέλιξη των γεγονότων είναι λίγο-πολύ γνωστή στους περισσότερους παλιούς Θεσσαλονικείς. Το 1962, ύστερα από σιωπή αιώνων, με τις πρώτες εκσκαφικές εργασίες ήλθε στην επιφάνεια το Ωδείο (Εικ. 6). Η αποκάλυψη του διάρκεσε ως το 1964, όταν στο μεταξύ αποφασίστηκε μετακίνηση του Δικαστικού Μεγάρου νοτιότερα και ήλθε στο φως η Κρυπτή Στοά ΑΑΑ αμέσως μετά, στα επόμενα έτη το 1965-66, η πλατεία.

Από τους πρώτους ανασκαφείς στο χώρο η Φωτεινή Παπαδοπούλου (νυν Ζαφειροπούλου), πρωτοδιορισμένη επιμελήτρια αρχαιοτήτων στη Θεσσαλονίκη, επέπτευσε για δύο χρόνια την ανασκαφή του Ωδείου (Εικ. 7). Στη διάρκεια των ανασκαφικών εργασιών πολλοί, σήμερα καταξιωμένοι αρχαιολόγοι της υπηρεσίας και του πανεπιστημίου, άφησαν τη σφραγίδα τους, ως τελειόφοιτοι ή νεαροί απόφοιτοι του αρχαιολογικού τμήματος, στα ημερολόγια των πρώτων ανασκαφών. Οι εργασίες ανέγερσης διακόπτονταν κάθε τόσο από την ανεύρεση αρχαίων κτισμάτων και οι ανασκαφικές έρευνες σταματούσαν με τη διακοπή των κονδυλίων, όταν αποφάσιζαν την επανάληψη της προσπάθειας για ανέγερση του Μεγάρου.

Το '65 και '66 οι εξελίξεις είναι καταγιστικές. Τον Απρίλιο του 1965 το Υπουργείο Δικαιοσύνης ενόψει της έναρξης των εκσκαφικών εργασιών ζητεί

4. Π. Αδάμ Βελένη, «Οι δεκάχρονες εργασίες στην Αρχαία Αγορά Θεσσαλονίκης», στο Αδάμ Βελένη, *Αρχαία Αγορά Θεσσαλονίκης I*, Θεσσαλονίκη 2009, σσ. 1-17.

5. Φ. Πέτσας, ΑΔ 22 (1967), Χρονικά Β2, 379-387 πίν. 288-295· ο ίδιος, ΑΑΑ (1968) 2, 156-161· ο ίδιος, «Χρονικά Αρχαιολογικά 1966-1967», *Μακεδονικά* 9 (1969) 149-150 πίν. 38-47· ο ίδιος, ΑΔ 24 (1969), Χρον. Β2, 294-295.

το επιτρεπτό από αρχαιολογική άποψη βάθος για τη χρήση μηχανικών μέσων, το οποίο ορίζεται από τον έφορο Χ. Μακαρόνα στο βόρειο τμήμα στα 4,00 μ. στο μέσον 2,50 και στο νότιο 1,50 μ. Η Εφορεία Αρχαιοτήτων πληροφορείται από την εφημερίδα «η Δράσις» της 15ης-11-65 την έναρξη της ανασκαφής, διαμαρτύρεται έντονα και προτείνει αλλαγή του σχεδίου του Μεγάρου για να αποφευχθεί η καταστροφή των ψηφιδωτών στο ανατολικό τμήμα του οικοπέδου (Εικ. 14, 15, 16, 17). Το Υπουργείο Δικαιοσύνης αρνείται και ζητάει απομάκρυνση των ψηφιδωτών και επανατοποθέτησή τους μετά την αποπεράτωση του έργου.

Οι εκσκαφικές εργασίες στην περιοχή της πλατείας αρχίζουν στις αρχές του '66 και λίγες μέρες αργότερα, τον Φεβρουάριο (την 1η -2- 66), η Υπηρεσία γνωστοποιεί στο Υπουργείο Προεδρίας Κυβερνήσεως την ανεύρεση μαρμάρινου στυλοβάτη με κίονα, ψηφιδωτά δάπεδα, μαρμάρινο οχετό, βαθμίδες και υπόγειο οχετό. Η κρηπίδα της ανατολικής στοάς είχε ανευρεθεί (Εικ. 20, 21, 22). Η Εφορεία ζητεί πίστωση για ανασκαφή και ταυτόχρονα αρχίζει την προεργασία για αναστήλωση του κίονα. Το Υπουργείο Προεδρίας μεσολαβεί για τη διακοπή των ανασκαφών, οι ενέργειές του ανατρέπονται μετά από σύσκεψη όπου αποφασίζεται η συνέχιση της έρευνας με τη συναίνεση του Οργανισμού Ανεγέρσεως του Δικαστικού Μεγάρου, ο οποίος σε λίγες μέρες μηνύει τον Έφορο Αρχαιοτήτων Φ. Πέτσα για παράνομες ανασκαφές σε ιδιωτικό οικόπεδο. Παρόλα αυτά, ο έφορος προτείνει και πάλι να κηρυχτούν τα αρχαία της πλατείας διατηρητέα και να απαγορευθεί εντελώς η ανοικοδόμηση του Δικαστικού Μεγάρου στον χώρο της Αρχαίας Αγοράς. Η οξεία αντίδραση του Υπουργείου Δικαιοσύνης αναγκάζει τον Υπουργό Προεδρίας Κυβερνήσεως να διατάξει «επίσπηση των εργασιών και ανάσωση παντός αρχαιολογικού στοιχείου».

Στις εφημερίδες της εποχής «Μακεδονία», «Θεσσαλονίκη», «Ελληνικό Βορρά» και «Βήμα» του Οκτωβρίου του '66 δημοσιεύονται ψηφίσματα και απόψεις φορέων, όπως των καθηγητών του Α.Π.Θ., αλλά και απλών ιδιωτών για τη διάσωση των αρχαιοτήτων (Εικ. 23). Ωστόσο, την επόμενη των δημοσιεύσεων αυτών δημοσιεύεται στον τύπο προκήρυξη δημοπρασίας ανεγέρσεως του Δικαστικού Μεγάρου. Ο έφορος Φώτης Πέτσας ζητά ματαίωση του διαγωνισμού μέχρι τροποποιήσεως και εγκρίσεως των σχεδίων από το Αρχαιολογικό Συμβούλιο.

Στο πλευρό των αρχαιολόγων τάσσεται όλος ο πνευματικός κόσμος της Βόρειας Ελλάδας. Στον «Ελληνικό Βορρά» της 25ης-10-66 η ανέγερση του Δικαστικού Μεγάρου στην πλατεία θεωρείται «εθνικό ιστορικό και πολεοδομικό έγκλημα». Στην ίδια εφημερίδα στις 25-11-67 δημοσιεύεται χρονογράφημα του Ι. Μέρτζου, με όμοιο θέμα και τίτλο «το άλλο έγκλημα». Στις 30-10-66 προτείνονται στη «Μακεδονία» νέες λύσεις για το θέμα της

πλατείας. Οι αγώνες της Γενικής Διευθύνσεως Αρχαιοτήτων και Αναστηλώσεως δικαιώνονται τον Ιανουάριο του 1967, όταν μετά από σύσκεψη αποφασίζεται η ματαίωση της ανέγερσης του μεγάρου πάνω στα αρχαία ερείπια.

Οι ανασκαφές συνεχίστηκαν και το επόμενο έτος 1967. Από το έτος 1968 μέχρι το 1973 έγιναν σχεδόν αποκλειστικά εργασίες συντήρησης και αποκατάστασης των αρχαιολογικών ερειπίων. Ωστόσο, η όρεξη να κτιστούν εκεί τα Δικαστήρια δεν είχε κοπάσει. Η συζήτηση επανέρχεται το 1969, οπότε ο Φ. Πέτσας αποφασίζει εσπευσμένα την αναστήλωση του ενός και μοναδικού κίονα της ανατολικής στοάς, ο οποίος βρέθηκε πεσμένος μέσα στο αποχετευτικό της αγωγό (Εικ. 24).

Από αυτά που προαναφέρθηκαν προκύπτει ότι στα χρόνια που μεσολάβησαν ανάμεσα στο 1960 μέχρι το 1969 έγινε ένας τιτάνειος αγώνας, από πλευράς Αρχαιολογικής Υπηρεσίας, για τη διάσωση του χώρου. Ουσιαστικά θα μπορούσε να ισχυριστεί κανείς ότι η σύγχρονη Θεσσαλονίκη οφείλει τον μεγαλύτερο και σημαντικότερο χώρο της στον Φώτη Πέτσα, ο οποίος είχε στο πλευρό του τέσσερις εφημερίδες της εποχής και στη συνέχεια πολλές σημαντικές προσωπικότητες από τον πνευματικό κόσμο της πόλης.

Η δυναμική απόφαση του Φώτη Πέτσα να ανυψώσει τον μοναδικό κίονα της ανατολικής στοάς μέσα σε μια μόνο εβδομάδα, αποδείχθηκε ενέργεια καταλυτική για την τύχη των αρχαίων. Η εσπευσμένη αναστήλωση, παρά το γεγονός ότι αποδείχτηκε εσφαλμένη⁶, αφού ο κίονας προέρχεται από την εσωτερική κιονοστοιχία της στοάς, έπεισε τις μέχρι τότε αδιάλλακτες αρχές για τη σπουδαιότητα του συγκροτήματος της Αγοράς.

Ο διάλογος μεταξύ του Πέτσα και του χειριστή του εκσκαφικού μηχανήματος διασώθηκε από στόμα σε στόμα, παίρνοντας μυθικές διαστάσεις. Η στιχομυθία που διεμοίφθη, ακόμη και εξωραϊσμένη από την ηρωικότητά της, θα παραμείνει για πάντα μια ανυπέρβλητη αντίσταση για τη σωτηρία ενός αρχαιολογικού χώρου. Όταν την επόμενη των αναστηλωτικών εργασιών του κίονα εμφανίστηκε το εκσκαφικό μηχάνημα για να αρχίσει για πολλοστή φορά μια εκσκαφή θεμελίων στον χώρο της πλατείας αυτή τη φορά, ο Φώτης Πέτσας στάθηκε ορθός μπροστά στον κίονα και είπε στον χειριστή του μηχανήματος «Ρίξε τον κίονα και μένα μαζί». Ο χειριστής του μηχανήματος, παρά το γεγονός ότι θα ήταν ένας απλός άνθρωπος, απαιδευτος περί τα αρχαιολογικά, αρνήθηκε να το κάνει, κατέβηκε από το εκσκαφικό μηχάνημα και αποχώρησε. Την ενέργεια αυτή του εφόρου πρόβαλλαν με συντα-

6. Κατά τις πρόσφατες αναστηλωτικές εργασίες δεν έγινε καμία διορθωτική κίνηση για να μετακινηθεί ο κίονας σε άλλη θέση, από σεβασμό στην ιστορική αυτή αναστήλωση.

ρακτικό τρόπο οι εφημερίδες της εποχής και οι αδιάλλακτοι μέχρι τότε «υπεύθυνοι» λύγισαν οριστικά και αμετάκλητα, επιτέλους (!), μπροστά στον φόβο μιας γενικότερης κατακραυγής για την καταστροφή ενός χώρου.

Το 1969, εν μέσω της δικτατορίας των συνταγματαρχών, ο χώρος κηρύσσεται αρχαιολογικός και με απόφαση του δημοτικού συμβουλίου, δημοσιευμένη σε ΦΕΚ, μετονομάζεται από Πλατεία Δικαστηρίων σε Πλατεία της Αρχαίας Αγοράς. Για λόγους ανεργημένους η πλατεία εξακολούθησε για πολλές δεκαετίες ακόμη να αναφέρεται στις ταμπέλες των λεωφορείων ως «Πλατεία Δικαστηρίων» (ποιών Δικαστηρίων άραγε;), λες κι εμμονή να ανοικοδομηθούν στον τόπο αυτό τα Δικαστήρια είχε στοιχειώσει στις συνειδήσεις ορισμένων, που δεν εννοούσαν να διορθώσουν την τελείως αυτή παραπλανητική ονομασία της πλατείας. Τελικά, ο Δήμος Θεσσαλονίκης διόρθωσε το «ημαρτημένο» και από το 2003 και εξής μετονόμασε άλλη μία φορά την πλατεία ως «Πλατεία Αρχαίας Αγοράς», ενώ μερίμνησε, επιτέλους, και για την απομάκρυνση των αφετηριών των λεωφορείων του ΟΑΣΘ από τον χώρο της οδού Φιλίππου.

Τα επόμενα χρόνια από το 1970 έως το 1973, που στο μεταξύ έχει γίνει ο τότε έφορος αρχαιοτήτων Ανδρέας Βαβρίτσας, παράλληλα με ορισμένες σύντομες ανασκαφικές εργασίες, κυρίως στη νότια κρηπίδα, γίνονται και άμεσες στερεωτικές επεμβάσεις στις κερκίδες του ωδείου, ενέργεια σωτήρια για τη μετέπειτα αντίστασή τους στη φθορά της έκθεσής τους στις εναλλασσόμενες κλιματολογικές συνθήκες (Εικ. 25, 26, 27, 28). Στο ίδιο χρονικό διάστημα, επίσης, συντηρούνται και τα ψηφιδωτά δάπεδα της ανατολικής και νότιας πτέρυγας⁷.

Από τότε παρήλθε ικανός χρόνος, γύρω στα 14 χρόνια, κατά τον οποίο η Εφορεία Αρχαιοτήτων είναι αλήθεια ότι διαρκώς επανέφερε το θέμα της συνέχισης των εργασιών και της ανάδειξης του χώρου. Λόγω έλλειψης χρηματοδότησης επιχείρησε σε συνεργασία με τον Δήμο, ο οποίος διεκδικούσε για δική του χρήση τον χώρο, τη σύνταξη τριών μελετών, καμιά από τις οποίες δεν υλοποιήθηκε εν τέλει, διότι δεν θεωρούσαν το έργο άξιο να χρηματοδοτηθεί, ευτυχώς, βέβαια, διότι και οι τρεις μελέτες προέβλεπαν κατα-

7. Γενικά για την αρχαία αγορά κατά την πρώτη ανασκαφική περίοδο βλ. Χ. Ι. Μακαρόνας, «Χρονικά αρχαιολογικά. Ανασκαφάι, έρευναι και τυχαία ευρήματα εν Μακεδονία και Θράκη κατά τα έτη 1940-1950», *Μακεδονικά* 2 (1941-1952) 593-594· Φ. Παπαδοπούλου, *ΑΔ* 18 (1963), *Χρονικά* Β2, 195-199 πίν. 235-239· η ίδια *ΑΔ* 19 (1964), *Χρονικά* Β3, 329-331 πίν. 373-374· Πέτσας 1967, *ό.π.* (σημ. 5), 379-387 πίν. 288-295· ο ίδιος 1968, *ό.π.* (σημ. 5), 156-161· ο ίδιος, *Μακεδονικά*, *ό.π.* (σημ. 5), 149-150 πίν. 38-47· ο ίδιος, *ΑΔ*, *ό.π.* (σημ. 5), 294-295· Χ. Μπακιωτζής, *ΑΕ* 1970, σ. 23-26· Α. Βαβρίτσας, *ΑΔ* 25 (1970), *Χρονικά* Β2, 361-362 πίν. 308· ο ίδιος, *ΑΔ* 26 (1971), *Χρονικά* Β2, 364-366 πίν. 350-353· ο ίδιος, *ΑΔ* 27 (1972), *Χρονικά* Β2, 504 πίν. 436-439· Φ. Πέτσας, «Χρονικά Αρχαιολογικά 1968-1970», *Μακεδονικά* 14 (1974) 352-358 εικ. 18 πίν. 50-51.

σκευή σε κάποια πλευρά του αρχαιολογικού χώρου καταστήματα ειδών λαϊκής τέχνης (Εικ. 29, 30, 31).

Αυτά, μέχρι τον Οκτώβριο του 1989 οπότε η αληθινή Ιουλία Βοκοτοπούλου έπεισε τον Δήμο Θεσσαλονίκης, και ιδιαίτερα τον Διευθυντή Αρχιτεκτονικού κ. Α. Παπαγιαννόπουλο, ο οποίος όλα αυτά τα χρόνια πρόβαλε τα πιο σθεναρά παρεμβατικά προσκόμματα, λόγω προσωπικού, «επιστημονικού» του δήθεν, ενδιαφέροντος, να χορηγήσει το ποσό των 14.000.000 δραχμών αποκλειστικά και μόνο για την αποχωμάτωση της κρυπτής στοάς και όχι για οποιαδήποτε άλλη εργασία διαμόρφωσης, εφόσον δεν υπήρχε ικανοποιητική εγκεκριμένη μελέτη. Η αρχή είχε γίνει, η δεύτερη περίοδος εργασιών είχε ουσιαστικά αρχίσει.

Την επόμενη χρονιά το Υπουργείο Πολιτισμού ανέθεσε στον καθηγητή του Α.Π.Θ. Γιώργο Βελένη, αρχιτέκτονα-αρχαιολόγο, την εκπόνηση ερευνητικού προγράμματος για τη σύνταξη μελέτης αναστήλωσης, διαμόρφωσης και ανάδειξης της Αρχαίας Αγοράς. Στο μεταξύ από το 1991 ο χώρος εντάχθηκε στο πιλοτικό πρόγραμμα του Οργανισμού Θεσσαλονίκης για την ανάδειξη των εμπορικών κέντρων της πόλης, πρόγραμμα που διάρκεσε μέχρι το 1994, ενώ από το 1995 μέχρι το τέλος του 1999 και από το 2004-2009 εξασφαλίστηκε διαρκής ροή χρηματοδότησης από τα Περιφερειακά Ευρωπαϊκά Προγράμματα του Β' και Γ' Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης και του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Πολιτισμός». Ιδιαίτερα σημαντική, τέλος, ήταν η συνεισφορά του Ιδρύματος Α. Γ. Λεβέντη, το οποίο από το 1993 ανέλαβε, με μια γενναία χορηγία της τάξεως των 100.000.000 δρχ., την αποπεράτωση της αναστήλωσης του Ωδείου.

Η σύνταξη μελέτης διαμόρφωσης, πέρα από τις μεθοδολογικές προσεγγίσεις και τα θέματα αρχών που αντιμετώπισε⁸, συνάντησε και μια ακόμη επιπρόσθετη δυσκολία, το μέγεθος της οποίας δεν εκτιμήθηκε εξαρχής σε όλη του τη διάσταση. Το μεγαλύτερο μέρος της ανατολικής πτέρυγας και της Κρυπτής Στοάς, τα καταστήματα μπροστά της και η πλατεία δεν είχαν ερευνηθεί ανασκαφικά κατά την πρώτη περίοδο εργασιών στο χώρο. Ωστόσο, θεωρήσαμε πρωταρχικό μέλημα την ολοκλήρωση της έρευνας και τα πρώτα χρόνια δόθηκε προτεραιότητα στο ανασκαφικό έργο (Εικ. 32). Παράλληλα, με την ολοκλήρωση της αποτύπωσης των οικοδομημάτων, γινόταν ενδελεχής μελέτη των τρόπων και των δυνατοτήτων ανάδειξης, έτσι ώστε έχοντας αναγνώσει με τη μεγαλύτερη χρονολογική προσέγγιση τις οι-

8. Γ. Βελένης – Ι. Βοκοτοπούλου – Δ. Κυριάκου – Ζ. Αλ. Σααγιάχ, «Πρόγραμμα αρχαίας αγοράς Θεσσαλονίκης», *ΑΕΜΘ* 5 (1991) 6-16 και Γ. Βελένης, «Το ερευνητικό πρόγραμμα του Α.Π.Θ. για την Αρχαία Αγορά», στο Αδάμ-Βελένη 2001¹, ό.π. (σημ. 1), σσ. 213-220¹. Β. Καλταπανίδου-Πυροβέτση, «Σύγχρονες κατασκευές στον αρχαιολογικό χώρο», στο Αδάμ-Βελένη 2001¹, ό.π. (σημ. 1), σσ. 221-234.

κοδομικές φάσεις, οι προτεινόμενες επεμβάσεις να σέβονται απόλυτα την ταυτότητά τους⁹.

Περισσότερο από έξι χρόνια αφιερώθηκαν, κατά τη δεύτερη περίοδο εργασιών, στην ανασκαφή και τη λεπτομερή τεκμηρίωση των αρχιτεκτονικών καταλοίπων του χώρου (Εικ. 33). Η ανασκαφική έρευνα διεξήχθη στους ακόλουθους τομείς: (1) στην ανατολική πτέρυγα, (2) στην κρυπτή στοά, (3) στα καταστήματα νότια της κρυπτής στοάς, (4) στην «εμπορική οδό», (5) στην πλατεία και (6) στο νοτιοανατολικό τμήμα του περιφραγμένου αρχαιολογικού χώρου έξω από τα όρια της Αρχαίας Αγοράς. Η έρευνα μάς επέφύλαξε πολλές και απρόσμενες εκπλήξεις.

Πολύ σύντομα υπενθυμίζω ότι, με βάση τα ανασκαφικά δεδομένα, έχουμε καταλήξει στα εξής συμπεράσματα σχετικά με τις φάσεις στις χρήσεις του χώρου¹⁰:

- (1) Ο χώρος της Αγοράς χρησιμοποιείται για πρώτη φορά στο β' μισό του 3ου αι. π.Χ. για δημιουργία εργαστηρίων, που εκμεταλλεύονται το φυσικό καθαρό κόκκινο χώμα. Ανοίγονται λάκκοι εξόρυξης πηλού, οι οποίοι σύντομα σφραγίζονται με υλικά απόρριψης από τα γύρω εργαστήρια κατασκευής λύχνων, ειδωλίων και άλλων πήλινων σκευών.
- (2) Η πρώτη οικιστική εγκατάσταση με χρήση ιδιωτικής εντοπίζεται γύρω στα μέσα του 2ου προχριστιανικού αι. Η φάση διαρκεί μέχρι και τον 1ο μεταχριστιανικό αι. Στη φάση αυτή ανάγεται το βαλανείο, η καταστροφή του οποίου προσδιορίζεται, με νομισματικά στοιχεία, στα χρόνια του Βεσπασιανού.
- (3) Προς το τέλος του 1ου αι. μ.Χ. δημιουργείται ένα συγκρότημα δημοσίου χαρακτήρα, η διάρκεια ζωής του οποίου φθάνει μέχρι τα μέσα του 2ου αι. μ.Χ. Τότε ανεγείρεται το πρώτο ημικυκλικό Ωδείο στην ανατολική πτέρυγα και σειρά καταστημάτων νοτιοανατολικά έξω από την Αγορά.
- (4) Μετά τα μέσα του 3ου μ.Χ. αι. το υπάρχον Ωδείο μεγαλώνει για να εξυπηρετήσει τις νέες ανάγκες της πόλης.

9. Ζ. Αλ Σαγιαχ, «Ειδικές κατασκευές και σύγχρονα υλικά», στο Αδάμ-Βελένη 2001¹, ό.π. (σημ. 1), σσ. 235-242 και Δ. Καλλιγά, «Αρχαίες τοιχοποιίες», στο Αδάμ-Βελένη 2001¹, ό.π. (σημ. 1), σσ. 105-117.

10. Ι. Βοχοτοπούλου – Π. Αδάμ-Βελένη, «Εργασίες στη ρωμαϊκή αγορά της Θεσσαλονίκης», *ΑΕΜΘ* 7 (1993) 321-328· Γ. Βελένης, «Πολεοδομικά Θεσσαλονίκης», *ΑΕΜΘ* 10B (1996) 491-499. Γ. Βελένης, «Αρχαία Αγορά Θεσσαλονίκης», *ΑΑΑ* XXIII-XXVIII (1990-1995) 129-142· Π. Αδάμ-Βελένη, *Θεσσαλονίκη, νεράιδα, βασίλισσα, γοργόνα, αρχαιολογική περιδιάβαση από τους προϊστορικούς χρόνους έως τη ρωμαϊκή εποχή*, Θεσσαλονίκη 2001, σσ. 115-129 (στο εξής: Αδάμ-Βελένη 2001²), και Π. Αδάμ-Βελένη, *Μακεδονία-Θεσσαλονίκη μέσα από τις συλλογές του Αρχαιολογικού Μουσείου*, Αθήνα 2009, οδηγός ΤΑΠ, σσ. 72-74.

- (5) Γύρω στα μέσα του 4ου αι. γίνεται προσπάθεια να μετατραπεί το Ωδείο σε θέατρο. Οι εργασίες δεν ολοκληρώνονται.
- (6) Γύρω στα μέσα του 5ου αι. μ.Χ. εντοπίζεται σε όλους τους χώρους εγκατάλειψη και μετατροπή τους σε δευτερεύουσες εργαστηριακές χρήσεις, με άνοιγμα και πάλι μεγάλων λάκκων για εξόρυξη πηλού. Διατηρείται η χρήση μόνο στα καταστήματα νότια της Κρυπτής Στοάς.
- (7) Μετά τον 6ο αι., σε χρόνο δυσπροσδιόριστο, αλλά οπωσδήποτε μέχρι τον 10ο αι. μ.Χ., το ωδείο μετατρέπεται σε χοάνη υποδοχής ομβρίων υδάτων που τα διοχετεύει με φαρδύ αγωγό ορθογωνικής διατομής στην Κρυπή Στοά που έχει μετατραπεί σε κιστέρνα με τις απαραίτητες παρεμβάσεις για καθαριότητα και στεγάνωση. Διάσπαρτα στον χώρο κατασκευάζονται μικρές δεξαμενές νερού και κινιστέρνες. Τα καταστήματα νότια της κρυπτής στοάς χρησιμοποιούνται τμηματικά μέχρι και τον 13ο-14ο αι. μ.Χ.
- (8) Στον 14ο αι. εντοπίζονται ταφές στη νοτιοανατολική γωνία του αρχαιολογικού χώρου, στον περίβολο, ίσως, ενός μοναστικού συνόλου.
- (9) Στο τέλος του 15ου αι. εγκαθίστανται στην περιοχή οι εκδιωγμένοι Ισπανοεβραίοι, οι οποίοι και παραμένουν εκεί μέχρι την πυρκαγιά του 1917.

Κατά τη διάρκεια των ανασκαφικών εργασιών, πολλές από τις οποίες ήταν συνέχεια των ανασκαφικών εργασιών της πρώτης περιόδου της δεκαετίας του '60, συχνά χρειάστηκε να ανατρεξούμε σε αρχεία που αφορούσαν στις εργασίες της εποχής εκείνης. Δυστυχώς, όμως, εις μάτην. Τα ημερολόγια, τα σχέδια, οι φωτογραφίες και πολλά έγγραφα σχετικά με την ανασκαφή της εποχής του Φ. Πέτσα δεν ανευρέθησαν ποτέ στο αρχείο της Εφορείας.

Για τις εργασίες της εποχής υπήρξαν μόνο σύντομες αναφορές στο Αρχαιολογικό Δελτίο των αντίστοιχων ετών και κάπως εκτενέστερες στα Χρονικά που δημοσιεύτηκαν στο περιοδικό της Εταιρείας Μακεδονικών Σπουδών «Μακεδονικά»¹¹. Έτσι, δεν δόθηκε καμία δυνατότητα να λυθούν παρερμηνείες ή να επιβεβαιωθούν ενδεχομένως εύστοχες υποθέσεις εργασίας που διατυπώνονται εν συντομία στα προαναφερθέντα χρονικά.

Το γεγονός ότι από την Αρχαιολογική Υπηρεσία λείπουν όλα τα στοιχεία που στηρίζουν την επιστημονική και διοικητική τεκμηρίωση του χώρου για τις εργασίες της εποχής του Φ. Πέτσα, μολονότι ακόμη και τα ημερολόγια της ανασκαφής είναι δημόσια έγγραφα, είναι ένα μελανό σημείο και μειώνει αισθητά το τολμηρό εγχείρημα του Φ. Πέτσα να τα βάλει με θεούς και δαίμονες της εποχής του, με τους πιο ισχυρούς, και εν μέσω δύσκολων πολιτικών συνθηκών, καθότι υπενθυμίζω μεγάλο μέρος των γεγονότων δια-

11. Βλ. παραπάνω σημ. 7.

δραματίστηκε κατά τη διάρκεια της επώδυνης δικτατορίας των συνταγματαρχών.

Με αφορμή, λοιπόν, το συνέδριο αυτό προς τιμήν ενός σπουδαίου αρχαιολόγου-αγωνιστή για τις αρχαιότητες απευθύνω έκκληση στην οικογένειά του να παραδοθούν τα αρχεία αυτά της εποχής του Φ. Πέτσα στην Αρχαιολογική Υπηρεσία όπου και ανήκουν, για να ολοκληρωθεί η απόδοση τιμής στο όνομά του και να αποκατασταθεί ένα σκοτεινό σημείο της μνήμης του. Ωστόσο, με λύπη μου διαπιστώνω ότι μέχρι και την εκτύπωση των πρακτικών αυτής της συνάντησης, πέντε χρόνια μετά τη διεξαγωγή της, και παρά τις εκκλήσεις πολλών, οι κληρονόμοι του Φ. Πέτσα δεν προέβησαν σε καμία ενέργεια σχετικά με την παράδοση των αρχείων που έχουν παρακρατηθεί παρανόμως στο σπίτι του. Δυστυχώς διαπιστώνεται άλλη μία φορά ότι η ελληνική πολιτεία δεν διαθέτει τους κατάλληλους μηχανισμούς ώστε να προστατίσει τη δημόσια περιουσία της.

Ο αρχαιολογικός χώρος της αγοράς καταλαμβάνει την καρδιά της ρωμαϊκής, αλλά και της σύγχρονης, Θεσσαλονίκης και αποτελεί κομβικό σημείο συνάντησης των δύο κόσμων της, του αρχαίου και του νεότερου. Οι εργασίες διαμόρφωσης και ανάδειξης της Αγοράς έχουν φθάσει στο τέλος τους και από τις αρχές του 2010, το κεντρικό αυτό τμήμα της πόλης λειτουργεί ως ένας πολυσήμαντος χώρος με πολλαπλές παραστασιολογικές δυνατότητες: (1) στο Ωδείο, (2) στην Πλατεία με σκηνή στη Στοά και σκηνικό φόντο το Ωδείο, (3) στο κέντρο της πλατείας με χρήση των κερκίδων της βόρειας πλευράς, (4) στην Κρυπτή Στοά, (5) στο στεγασμένο υπόσκαφο «θεατράκι» του Μουσείου. Ένας χώρος ο οποίος προσφέρεται και για πολυποίκιλες άλλες εκδηλώσεις, εκπαιδευτικά προγράμματα, καλλιτεχνικά δρώμενα, συγκεντρώσεις στην πλατεία, περίπατο στη ρωμαϊκή εμπορική οδό, αλλά και απλές περιηγήσεις ανάμεσα στα αρχαία οικοδομήματα (Εικ. 34).

Παράλληλα, ο επισκέπτης, μέσα από την έκθεση στο υπόσκαφο Μουσείο¹², μπορεί να βυθιστεί στο απώτερο παρελθόν του χώρου από τις απαρχές της χρήσης του, εκεί κάπου στο β' μισό του 3ου προχριστιανικού αιώνα, και να παρακολουθήσει το ξετύλιγμα του μίτου της ιστορίας όχι μόνο της ίδιας της Αγοράς, αλλά και ολόκληρης της πόλης Θεσσαλονίκης, από την ίδρυσή της μέχρι την πυρκαγιά του 1917 και να κλείσει, έτσι, σε αυτή την πολύπαθη περιοχή, την αλλοτινή ισπανοεβραϊκή συνοικία Ρογκός, ένας μεγάλος κύκλος, ο κύκλος του χρόνου.

12. Για την έκθεση στο Μουσείο της Αγοράς βλ. Βελένη, Ζωγράφου, Π. Αδάμ-Βελένη - Η. Ζωγράφου - Δ. Καλλιγιά - Ν. Χατζηδάκης, «Μουσειολογική-μουσειογραφική μελέτη έκθεσης της Αρχαίας Αγοράς Θεσσαλονίκης, ΑΕΜΘ 19 (2005) 97-108.

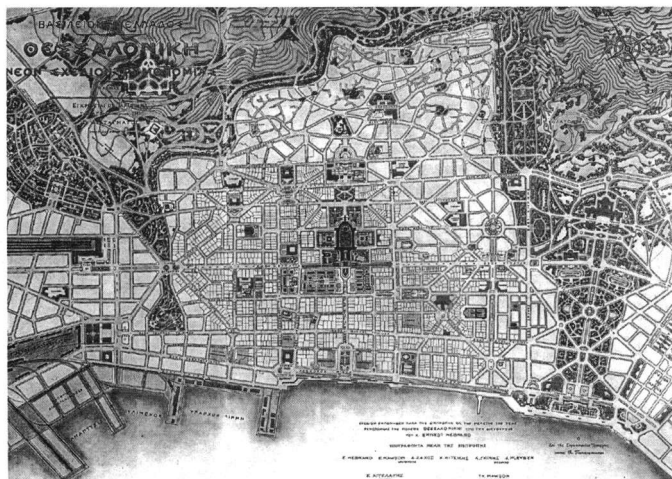
Εικ. 1. Η πρώτη ανασκαφική τομή στον χώρο της ελεύθερης
από κτίσματα πλατείας.

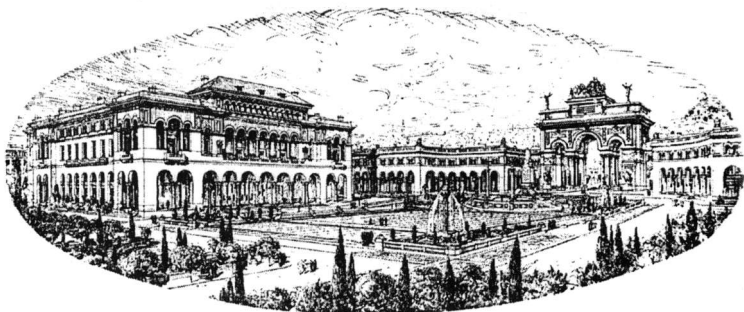
Εικ. 2. Η επιγραφή που ταύτισε τον χώρο.

Εικ. 3. Η περιοχή της Αγοράς μετά την πυρκαγιά του 1917.

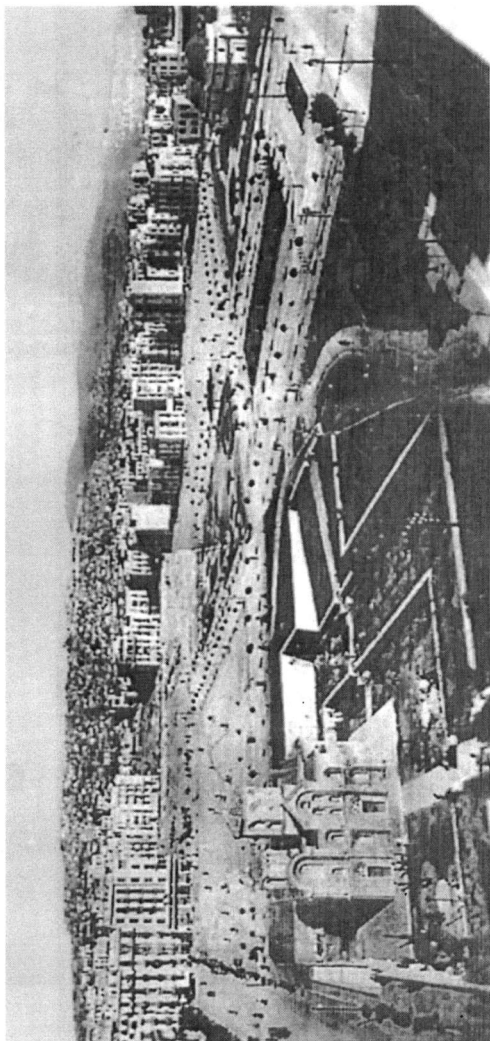
Εικ. 4. Το Σχέδιο Εμπράο.

Εικ. 5. Το Δημοκρατικό Μέγαρο και τα Δικαστήρια σύμφωνα με το Σχέδιο Εμπράο.

Εικ. 6. Ο σημερινός χώρος της αρχαίας αγοράς παρέμεινε ένας ανοιχτός κατά τις δεκαετίες 1920-1960 με παραπήγματα λαχαναγοράς.

Εικ. 7. Όλος ο άξονας της Αριστοτελέους σε φωτογραφία του 1947.

ΤΟ ΙΠΠΟΔΡΟΜΙΟΝ «ΑΠΟΛΛΟ»

Εἰς τὴν πλατείαν δικαστηρίων ἔρχισεν χθὲς τὸ ἐξάδην τὰς παραστάσεις τοῦ τοῦ
Ἰπποδρόμιον «Ἀπόλλων». Αἱ ἐγκαταστάσεις τοῦ κατέλαβον ὁλόκληρον τετράγωνον τῆς πλατείας
τοῦ ὀπισθεν ἀκριβῶς τοῦ λουτροῦ.

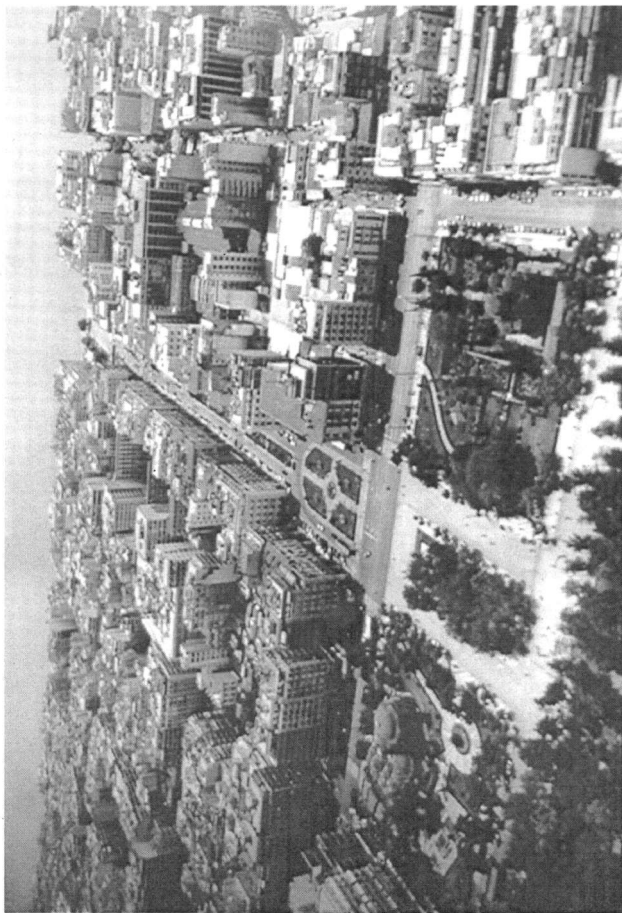
Εἰκ. 8. Τσίγκο στον ἄδειο χώρο της περιοχῆς.

*Εἰκ. 9. Χώρος στρατοπέδου και στρατιωτικῶν ασκήσεων
κατὰ τον Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο.*

Εικ. 10. Το εικονιστικό άγαλμα του β' μισού του 3ου αι. μ.Χ., σήμερα στο Μουσείο Θεσσαλονίκης, που μετά τον πόλεμο επιστράφηκε ως λάφυρο πολέμου.

Εικ. 11. Ο άξονας της Αριστοτέλους ως τη θάλασσα.

Εικ. 12. Ο άξονας της Αριστοτέλους με τα λεωφορεία.

Εικ. 13. Η Αγορά με τα λεωφορεία το 1998.

Υπουργείον Παιδείας
ΙΑ Αρχαιολογική Περιφέρεια
Υπόλογος: Χ. Μακαρόνας, Έφορος
Κλασσικών Αρχαιοτήτων.

Παιδίον Ηλ.ρ. Θεσσαλονίκης
Χρήσις οίκ. έτους 1955-56
Αριθ. άντάλλματος 10313
Ποσόν: Δραχ. 5.000.-

Κ α τ έ σ α σ τ ι ς Β'
γενομένων δακνών εις προμήθειαν υλικών εις τήν άνασκαφήν έρευναν
κατά τήν ρωμαικήν άγοράν Θεσσαλονίκης, ένθα πρόκειται νά άνεγερθώ
τό νέον έκαστικόν μέγαρον τής πόλεως, πρός τακτοποίησιν του υπ'
αριθ. 10313 χρηματικού άντάλλματος π. οικληρωτής, έκδοθέντος πρός τόν
οκοπόν τούτον έπ' άνύστατι τού ως άνω ύπολόγου.

Α. Α.	Ένδειξις δαπάνης	Ποσόν δραχ.	Κρέτ. ΜΠΥ	Παρατηρήσεις
1	Διά τήν προμήθειαν 2 ζεμπιλίων πρός δραχ. 8 έκαστον	16.-	0,50	<u>Συντηρημένα:</u> 4 έκδοει- ζεις.
2	Διά τήν προμήθειαν μις λυχνίας θυέλλης εις τόν νυκτερινόν φωτισμόν του χώρου τής άνασκαφής	35.-	1,10	
3	Διά τήν προμήθειαν μις όμοις λυχνίας θυέλλης	35.-	1,10	
4	Διά τήν προμήθειαν 2 σαρώθρων πρός δρχ. II,50 έκαστον καί 3 όκ.φωτιστικού πετρε- λαίου X δρχ. 4,50	36,50	1,10	
Σ ύ ν ο λ ο ν		<u>122,50</u>	<u>3,60</u>	

Έν Θεσσαλονίκη τη 28 Δεκεμβρίου 1956

Ο ύπόλογος
Έφορος τής ΙΑ Αρχαιολ. Περιφέρειας

Χ. Μακαρόνας

Βεβαίωται ή παραλαβή
των ως άνω υλικών.

Ο Έφορος τής ΙΑ Αρχαιολογικής Περιφέρειας

Χ. Μακαρόνας

Εικ. 15. Έγγραφα σχετικά με την Αγορά.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΕΦΟΡΕΙΑ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ ΙΑ' ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ - ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΝ ΜΟΥΣΕΙΟΝ

ΤΗΛΕΦ. 81-027

Αριθ. πρωτ. 761.

Θεσσαλονίκη, 28.XII.1956

Σχ. 658

-επί αποδείξει.

Πρός
τὸ σεβ. Ὑπουργεῖον Παιδείας
Διευθύνειν Αρχαιοτήτων
Ἀθῆνας.

ΘΕΜΑ: Ὑποβολὴ δικαιολογητικῶν.

Λομβῶν τὴν τιμὴν νὰ ὑποβάλω συνημμένως
δικαιολογητικὰ πρὸς τακτοποίησιν τοῦ ὑπ' ἀριθ.
10313/1955-56 χρηματικοῦ ἐντάλματος προκληρω-
μῆς ἐκ δραχ. 6.000, ἐκδοθέντος ἐπ' ὀνόματί μου
διὰ τὴν ἐνέργειαν ἀνασκαφικῆς ἐρεῦνης κατὰ τὴν
ρωμαϊκὴν ἀγορὰν Θεσσαλονίκης, ἐνθα πρόκειται
νὰ ἀνεγερθῇ τὸ νέον δικαστικὸν μέγαρον τῆς πό-
λεως, καὶ νὰ παρακαλέσω, ὅπως εὐαρεστούμενοι
ἐνεργήσετε διὰ τὰ περαιτέρω.

Εὐκλειδέστατος
Ὁ Ἐφορος τῆς ΙΑ' Αρχαιολογικῆς
Περιφερείας

Χ. Μακρίδης

Συνημμένα:

- 1) Συνοπτικὴ κατῳρίσις
- 2) Κατῳρίσις Α' ἡμερομηνίῶν μετὰ
18 ἀποδείξεων, βεβαιώσ. ἀγορας
ἐνοτήτων ΙΚΑ καὶ ἀποδ. καταθέσεως
εἰσφορῶν Ἐργατ. Κατοικίας καὶ
Ἐργατ. Βοτίας.
- 3) Κατῳρίσις Β' προμηθεύας ὑλικῶν
μετὰ 4 ἀποδείξεων.
- 4) Τὸ ὑπ' ἀριθ. 62352 τριπλ. εἴσπρα.
ΜΤΠΥ.
- 5) Ἀντίγραφον ἀποφάσεως.

Εικ. 16. Ἐγγραφα σχετικὰ μετὰ τὴν ἀγορὰν.

Σημ. 143/61, 153/66, 172/66, 174/66, 204/66, 22.5/66
411/66, 418/66, 419/66, 450/66, 497/66

Μ.Τ.,

ΠΡΟΦΑΝΙΑ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ
ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ ΚΑΙ ΑΝΑΣΤΗΛΩΣΕΩΣ
18^η ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ
(ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ)

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ.
Θεσσαλονίκη 5.3.1966
ΠΡΑ. 4522

Αριθ. Πρωτ. 261

Πρὸς

τὴν Προεδρίαν Κυβερνήσεως

Υπηρεσίαν Ἀρχαιοτήτων καὶ Ἀναστηλώσεως

Διεδύθουνσιν Ἀναστηλώσεως

Αθήνας:-

ΘΕΜΑ: Τοποθέτησις κίονος ἐπὶ βάσεως τῆς στοᾶς τοῦ
Μδείου Θεσσαλονίκης.-

Ἐν συνεχείᾳ προφορικῆς αναφορᾶς μου κατὰ τὴν
τελευταίαν εἰς Ἀθήνας ἐπίσκεψίν μου, λαμβάνω τὴν τιμὴν
νὰ ἀναφέρω, ὅτι προβαίνω εἰς τὴν τοποθέτησιν τοῦ εὐρε-
θέντος ἀκεραίου κορμοῦ κίονος τῆς στοᾶς πρὸ τοῦ Μδείου
Θεσσαλονίκης ἐπὶ βάσεως εὐρισκομένης κατὰ χώραν διὰ τοῦ
εἰδικοῦ τεχνίτου Παναγιώτου Καρδάμη.

Ὁ Ἐφορος
τῆς 11^{ης} Ἀρχαιολ. Περιφέρειας

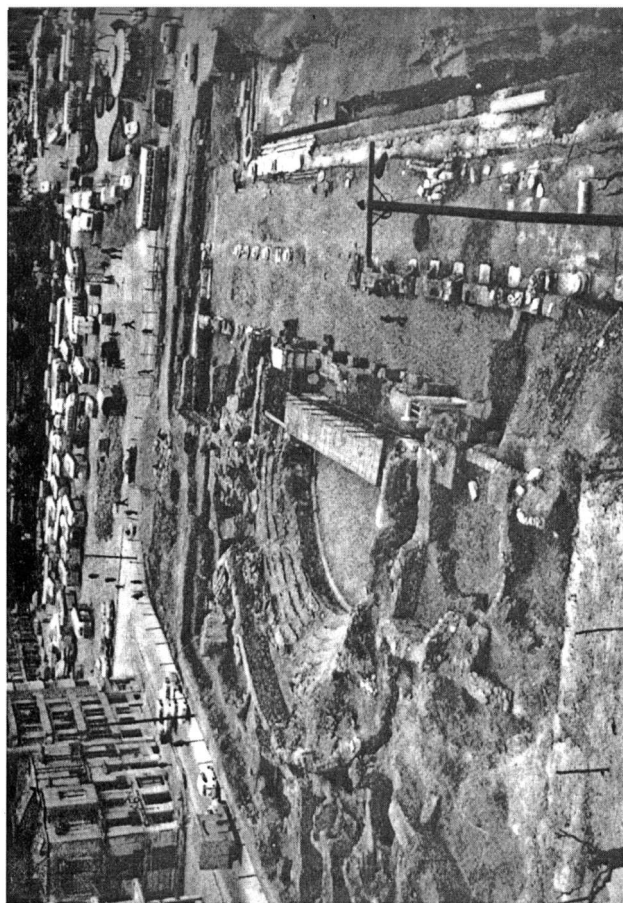
Φ. Μ. Πέτσας

Εικ. 20. Η αποκάλυψη της επάνω επιφάνειας του Ωδείου.

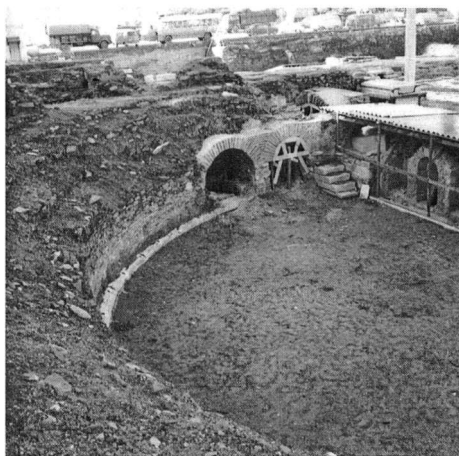
Εικ. 21. Η αποκάλυψη της επάνω επιφάνειας του Ωδείου.

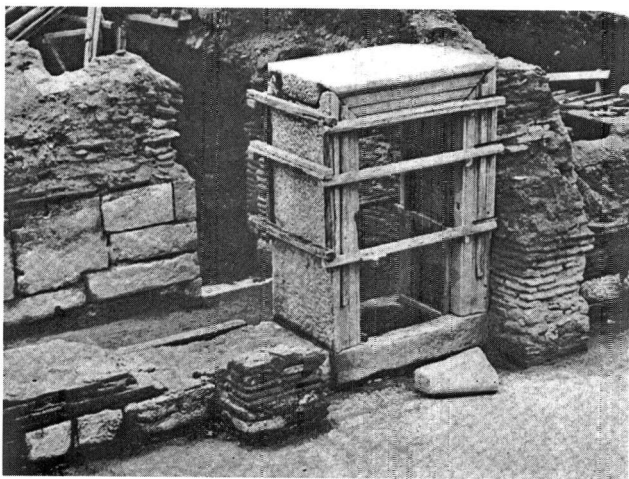
Εικ. 22. Η αποκάλυψη της επάνω επιφάνειας του Ωδείου.

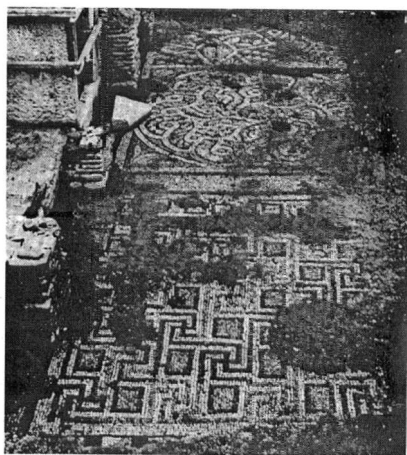
Εικ. 24. Η αναστήλωση του κίονα.

Εικ. 25. Η κατάσταση των κερκίδων του Ωδείου.

Εικ. 26. Η προσωρινή στερέωση της μαρμάρινης θύρας του Ωδείου επί Α. Βαβυλίτσα.

Εικ. 27. Η συντήρηση των ψηφιδωτών δαπέδων.

Εικ. 28. Το Ωδείο τη δεκαετία του '70-80.

Εικ. 29. Η Κρυπτή Στοά τη δεκαετία του '70-'80.

Εικ. 30. Η ανατολική πτέρυγα με το Ωδείο το 2000.

Εικ. 31. Φωτογραφία από αέρος το 1997.

Εικ. 32. Φωτογραφία από αέρος το 2006.